

О. М. Лозиченко,

к. е. н., докторант, Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4623-4227>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.24.98

ОСНОВНІ БАР'ЄРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗРОСТАННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

O. Lozychenko,

PhD in Economics, Doctoral Student (Economics),

HE "Academician Yuriy Bugay International Scientific and Technical University"

KEY BARRIERS TO ENSURE THE GROWTH OF HOUSEHOLDS' SAVINGS IN UKRAINE

У статті розглянуто основні бар'єри забезпечення зростання заощаджень домогосподарств в Україні, що реалізовано на основі фрагментарного аналізу результатів ретроспективного дослідження розвитку фінансової системи країни. Зокрема, це дозволило конкретизувати такі бар'єри, а саме: макроекономічна нестабільність; недостатньо розвинутий фінансовий ринок, особливо фондовий ринок; тіньова економіка, неформальні економічні відносини; низький рівень доходів громадян та їх довіра до фінансових установ; фінансова грамотність, фінансова культура домогосподарств. Встановлено, що найбільш негативний вплив на формування раціональної моделі ощадної поведінки домогосподарств здійснюють процеси макроекономічної нестабільності та їх наслідки. Відповідно у статті більш детальну увагу приділено опису періодів такої нестабільності у розвитку фінансової системи України. Також у статті проведено аналіз наслідків впливу війни на процеси формування заощаджень домогосподарствами.

Households' savings are an important factor in stable and harmonious development of the national economy, being a reliable source of financial resources for business entities, households' savings form the modernization basis of the country's economy and economic development in general. However, for Ukraine, the issue of forming, on the one hand, the volume of these household resources remains relevant, and, on the other hand, ensuring their transformation into the organized funds that are placed at the disposal of banking and non-banking institutions. Accordingly, there is a need for additional research and clarification, first of all, of the current barriers to households' savings.

Within the article, the main barriers for ensuring the growth of households' savings in Ukraine are considered, which is implemented based on the fragmentary analysis of the outcomes of the retrospective study of the financial system development of the country.

It is determined that the role of these business entities is very important to form favorable conditions for the development of the national economy, its recovery in the post-war period. In the article, the main obstacles that hindered households from making savings in the pre-war period are highlighted. These include the following ones, namely: macroeconomic instability; underdeveloped financial market, especially the stock market; shadow economy, informal economic relations; low level of income of citizens and their trust in financial institutions; financial literacy, financial culture of households. It is established that the most negative impact on the formation of the rational model of the behavior of households' savings is carried out by the processes of macroeconomic instability and their consequences.

In the article, the consequences of the impact of the war in Ukraine on the formation of households' savings are also analyzed. It is established that the war has led to new challenges that financial institutions and their clients face today, and which other countries have never faced. It is substantiated that restoring normal financial activity of households in the post-war period will take a long time, taking into account all negative consequences for economy from a full-scale invasion.

Ключові слова: заощадження, домогосподарство, макроекономічна нестабільність, економічна поведінка домогосподарства, фінансові установи, національна економіка.

Key words: savings, household, macroeconomic instability, economic behavior of households, financial institutions, national economy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Заощадження домогосподарств є важливим чинником стабільного та гармонійного розвитку національної економіки. Виступаючи надійним джерелом фінан-

сових ресурсів для суб'єктів підприємницької діяльності, заощадження домогосподарств формують основу для модернізації господарства країни та загалом економічного розвитку.

В Україні на сьогодні питання формування стабільної фінансової основи для розвитку національної економіки на основі активного використання заощаджень домогосподарств залишається актуальним та нерозв'язаним. Ці фінансові ресурси не відіграють таку важливу роль в економічному розвитку, як це відбувається в розвинутих країнах. Проте досвід таких країн засвідчує, що заощадження домогосподарств є більш стабільним, надійним джерелом інвестицій, кредитних коштів, є привабливішими з позиції термінів їх залучення до фінансової системи, вартості. Однак для нашої країни поки що залишається актуальним питання формування, з одного боку, обсягів таких ресурсів домогосподарств, а з іншого — забезпечення їх трансформації в організовані кошти, які потрапляють у розпорядження до банківських та небанківських установ. Відповідно існує потреба в реалізації додаткових досліджень та з'ясування насамперед сучасних бар'єрів у здійсненні домогосподарствами заощаджень.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання формування та використання заощаджень домогосподарств сьогодні вивчаються значною кількістю науковців. З-поміж них передусім варто виокремити таких учених: І. В. Буряк, О. А. Задоя, Т. О. Кізіма, Г. М. Коцюрубенко, А. А. Копилов, Л. М. Мільман, О. Г. Мітал, Л. О. Примостка, Б. І. Пшик, А. Ю. Рамський, О. С. Шаманська, В. Г. Шевалдіна, К. С. Шапошников та ін.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Попри численні напрацювання науковців у сфері дослідження заощаджень домогосподарств, сучасні трансформації, які постійно відбуваються в межах національної економіки, зумовлюють і зміну умов, у яких функціонують та розвиваються домогосподарства, здійснення цими суб'єктами заощаджень. Відповідно це актуалізує проведення додаткових досліджень у цьому напрямку.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є виокремлення та обґрунтування сучасних перешкод формування та ефективного використання заощаджень домогосподарств у межах національної економіки України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Класиками економічної науки вже доведена важливість заощаджень домогосподарств для економіки країни, розроблені й уже неодноразово апробовані на практиці методи та інструменти стимулювання процесу формування таких заощаджень, перетворення їх в організовані в межах фінансової системи ресурси. Однак у ринковій економіці, враховуючи її циклічний характер, періодично виникають кризові ситуації, спостерігається спад економічного розвитку, причинами чого досить часто, крім об'єктивних закономірностей функціонування економічних систем, є і формування нерациональних моделей економічної поведінки домогосподарств. Саме тому органи державної влади приділяють

значну увагу регулюванню такої поведінки, використовуючи доступні та доречні інструменти й методи з метою впливу на економічну діяльність домогосподарств. Хоча й це не завжди вдається здійснювати ефективно, уникаючи значних економічних втрат [7; 14].

В Україні в сучасних умовах питання залучення ресурсів домогосподарств до національної економіки є важливими та надактуальними, враховуючи нерозвиненість фондового ринку, не найкращий, у порівнянні з іншими країнами, рівень інвестиційного клімату. Саме кошти населення активно залучаються банківськими установами з метою подальшої їх трансформації в кредитні та інвестиційні ресурси [8, с. 72; 10, с. 24].

Фінансова система України протягом усього періоду незалежності пройшла складний період власного розвитку, який перманентно супроводжувався кризовими явищами, значними трансформаційними процесами у функціонуванні банківських установ, небанківських фінансово-кредитних посередників. Досить незначний рівень фінансової міцності держави загалом призводив кожного разу до значного погіршення макроекономічної ситуації в країні, девальвації національної валюти, а отже, і заощаджень домогосподарств. Це завжди мало безпосередній вплив і на процес здійснення домогосподарствами власних заощаджень у майбутньому.

Турбулентність економічного середовища, у якій країна періодично опинялася, завжди негативно впливала насамперед на діяльність домогосподарств, рівень їхніх реальних доходів, купівельну спроможність та загалом матеріальний достаток. У поєднанні з історичними особливостями ощадної поведінки домогосподарств в Україні забезпечити дійсно привабливі для здійснення заощаджень умови досить складно.

Зазначимо, що після розпаду Радянського Союзу здійснені населенням України заощадження були повністю девальвовані та втрачені. Враховуючи, що в Радянському Союзі більшість громадян вели ощадний спосіб життя, заощаджуючи та зберігаючи власні кошти з метою їх споживання в майбутньому, то відновлення характерних для ринкової економіки процесів акумулювання банківськими установами фінансових ресурсів і перетворення їх в інвестиційні кошти було дуже складним завданням. Фінансова нестабільність, складна економічна ситуація в країні в перші роки незалежності фактично призвели до системної та глибокої кризи у функціонуванні всієї фінансової системи країни. Лише через десять років після проголошення незалежності процеси залучення ресурсів домогосподарств до системи національної економіки почнуть набувати системних ознак, а обсяги таких коштів активно залучатимуться банківськими установами [5; 9; 13].

Однак наступні перманентні складні фінансові кризи постійно завдавали деструктивного впливу на заощадження домогосподарств. Складні трансформаційні процеси, які відбувалися в країні в банківській системі, призвели до втрати громадянами значних обсягів власних фінансових ресурсів, особливо їх реальної вартості. На сьогодні, розглядаючи весь складний процес становлення і трансформації фінансової системи країни, її фінансового ринку, банківської системи, можливо, на наш погляд, виокремити такі основні бар'єри, які існують в Україні і стримують процеси формування та залу-

чення тимчасово вільних коштів домогосподарств до системи національної економіки [1, с. 120; 3; 12, с. 77].

1. Макроекономічна нестабільність.

Макроекономічна нестабільність завжди негативно впливала на заощадження домогосподарств. З одного боку, у такі періоди економічної турбулентності здебільшого реальні доходи населення зменшуються. При цьому підвищені рівні інфляції забезпечують зростання витрат, що знижує потенціал цих економічних суб'єктів до здійснення заощаджень. З іншого боку, населення намагається повернути собі власні кошти, які були надані в тимчасове розпорядження фінансовим установам, щоб використати їх для поточного споживання або зберігати вдома для більшої надійності. Девальвація національної валюти, яка також відбувається в періоди економічної нестабільності підсилює бажання домогосподарств витратити власні кошти в національній валюті для придбання товарів до підвищення їхньої вартості. Також значна кількість заощаджень домогосподарств спрямовується на валютний ринок для купівлі іноземної валюти з метою збереження реальної їх вартості. Усі окреслені процеси були притаманні і Україні на різних етапах її розвитку. Досвід країни засвідчив, що відновлення макроекономічної стабільності з часом не призводить до швидкого відновлення докризових обсягів заощаджень домогосподарств, особливо в організованій формі. При цьому реальна вартість сформованих та нових заощаджень завжди знижується і відновлюється протягом тривалого періоду економічного розвитку.

2. Недостатньо розвинутий фінансовий ринок, особливо фондовий ринок.

Нерозвиненість фондового ринку повинна, на перший погляд, сприяти зростанню заощаджень домогосподарств, які залучені банківськими установами, оскільки інші інструменти для вкладання коштів в країні відсутні. Це стосується і індивідуального інвестування, і вкладення власних фінансових ресурсів до недержавних пенсійних фондів, страхових компаній зі страхування життя. Проте вкладати власні кошти лише в депозити не всі домогосподарства зацікавлені, що обмежується як обсягом гарантованої суми повернення коштів у разі банкрутства фінансової установи, недовірою взагалі до банківських установ і тим більше небанківських депозитних установ. Також історично так склалося в Україні, що в певний період банки проводили досить агресивну політику із залучення коштів, і відсоткові ставки зросли більше ніж до 20 % річних, що було аномально для розвитку всієї фінансової системи країни. При цьому багато домогосподарств були зацікавлені в придбанні таких фінансових продуктів. Сьогодні подібні продукти на ринку пропонуються також під досить високий процент, а саме 14–17 % річних. Однак економічні умови в країні змінилися, змінилося законодавство, введено заборону на дострокове розірвання депозитних угод, досить часто банки встановлюють високі обсяги мінімального розміру депозиту. Також громадяни пам'ятають період 2015–2016 рр., коли масово закривалися регулятором банки, громадяни втрачали власні кошти, курс національної валюти знизився втричі порівняно з дол. США. Окреслені процеси і сьогодні негативно впливають на бажання домогосподарств здійснювати організовані заощадження, сформувала-

ся модель збереження власних коштів в іноземній валюті, в іноземних банках, придбання інших видів активів.

3. Тіньова економіка, неформальні економічні відносини.

Україна є країною з високим рівнем тіньової економіки, корупції та іншими неформальними відносинами в економічній сфері. Усе це дозволяє значній кількості громадян збагачуватися за рахунок власного положення, займаної посади та наявності відповідних знайомств. При цьому такі домогосподарства не можуть офіційно декларувати такі кошти, оскільки можуть активізувати увагу відповідних органів влади. Таким економічним суб'єктам депозитні продукти взагалі не є цікавими, однак обсяги коштів, якими вони володіють, є досить значними для національної економіки. У підсумку це призвело до значного обігу іноземної готівки в країні, яка не потрапляє на фінансовий ринок країни. Недекларування власних доходів громадянами, виплата частини заробітної плати неофіційно є звичними вже явищами для домогосподарств в Україні. Вищезазначене, з одного боку, приводить до збільшення заощаджень домогосподарств в межах країни. З іншого боку, такі ресурси не потрапляють до фінансової системи, а лише підтримують та сприяють подальшому розвитку неформальних фінансових відносин у країні.

4. Низький рівень доходів громадян та їхня довіра до фінансових установ.

Україна у своєму розвитку пройшла вже багато фінансових та економічних криз. Кожна з них завжди приводила до різкого погіршення фінансового стану домогосподарств, зниження рівня їхньої довіри до фінансових установ. Проте кожного разу відбувалося відновлення обсягу заощаджень, залучених такими установами від зазначених суб'єктів. При цьому реальна його вартість відновлювалася тривалий час, а інколи і не досягалися докризові показники. Криза завжди впливала на реальні доходи громадян, рівень зайнятості, стримувала підвищення доходів у майбутньому. Середній рівень заробітної плати в країні є досить низьким порівняно із сусідніми європейськими країнами, що об'єктивно стримує можливості домогосподарств до здійснення заощаджень. Навіть ті кошти, які вдається зберегти після всіх витрат, одразу домогосподарствами конвертуються в іноземну валюту, оскільки довіра до гривні значно знизилася після кризи 2007–2008 рр., 2014–2015 рр. і тепер, під час війни. Зниження довіри стосується і фінансових установ, які пройшли складний період власного функціонування та розвитку, не всі з них змогли залишитися на фінансовому розвитку країни. З понад 170 банків в Україні на початок листопада 2023 рік залишилося лише 63 банківські установи. Очищення ринку від фінансово нестійких і проблемних комерційних банків також не завжди відбувалося спокійно та безпроблемно, хоча позитивно вплинуло на стабільність фінансової системи країни. Однак, для домогосподарств це все досить часто незрозумілі процеси, які засвідчують лише одне — довіряти банківським установам не можна, або надавати кошти лише на короткостроковий період з можливістю повернення в будь-який час.

5. Фінансова грамотність, фінансова культура домогосподарств.

В Україні питанням фінансової грамотності завжди приділялося недостатньо уваги й хоча останніми роками цей напрям активно розвивається, підтримується

НБУ, проте рівень фінансової грамотності все одно залишається на недостатньому рівні. Її поширення вимагає більш системних та глибших заходів із залученням як спеціалістів, практиків, так і саме широких верств населення, різних типів громадян. Недостатній рівень фінансової грамотності значно стримує і здійснення заощаджень домогосподарствами, не всі вони знають про гарантовані державою суми повернення коштів в разі банкрутства банківської установи, не розуміють особливостей нарахування відсотків, використання кредитів. Саме це породжує і недостатній рівень фінансової культури, що супроводжується досить часто взаємною недовірою між фінансовими установами та їх клієнтами, підозріливістю, конфліктами та ін.

Звичайно, окреслені вище проблеми в сучасних умовах ще більше поглиблюються війною України проти агресора. Воєнні дії завжди породжують нестабільність, особливо якщо вони є настільки масштабними, як це спостерігаємо сьогодні в Україні. Коли перед громадянами стоїть питання виживання та забезпечення найбільш необхідного для життєдіяльності, здійснення заощаджень стає неактуальним. В Україні безпосередньо в результаті воєнних дій об'єктивно виникли наступні бар'єри для подальшого відновлення процесів заощадження домогосподарств, а саме:

- 1) окупація територій, втрата частини населення, які залишилися на цих територіях;
- 2) втрата ресурсів у комерційних банках, які здійснювали свою діяльність виключно на окупованих територіях;
- 3) зміна пріоритетів домогосподарств у витрачання власних заощаджень, використання їх для відбудови в наслідок втрати житла, для адаптації до нових умов проживання в наслідок переїзду до інших регіонів для проживання;
- 4) міграція за кордон жінок, дітей для проживання на період війни, втрата стабільних доходів в Україні, використання наявних заощаджень для проживання в інших країнах, враховуючи необхідність витрачання більших коштів для життєдіяльності;
- 5) чоловіки, які залишилися в Україні й отримують заробітну плату, більшу частину пересилають своїм сім'ям за кордон, здійснення заощаджень стає неактуальним;
- 6) змінився світогляд багатьох громадян, відсутність розуміння довгострокових перспектив формує модель економічної поведінки за принципом витратати треба зараз для задоволення власних потреб, оскільки що буде далі, невідомо;
- 7) ще більше зниження довіри до національної валюти, яка девальвувала з початку повномасштабного вторгнення, хоча і не так сильно, як це було у 2014—2015 рр.;
- 8) схильність зберігати кошти в іноземній валюті вдома в ліквідній формі на випадок необхідності терміново змінювати місце проживання, переїзду до більш безпечних місць проживання [2; 4; 6, с. 121; 11].

Війна завдала потужний негативний вплив на розвиток всієї фінансової системи України, формуючи системні кризові ситуації у функціонуванні її окремих компонентів. Завдяки проведеній раніше банківській реформі, банківська система змогла відновити власну ефективну діяльність. Однак ця стабільність передусім полягає в можливості здійснювати платежі, виконувати

свої зобов'язання, обслуговувати клієнтів у відділеннях, надавати невеликі позики домогосподарствам. Значну роль в цьому відіграли цифрові технології. Проте роль інституційних інвесторів та кредиторів у відновленні національного господарства поки що залишається недостатньою, що цілком зрозуміло, враховуючи руйнівний вплив війни на функціонування насамперед реального сектору економіки.

Цілком зрозуміло, що відновлення національної економіки без залучення коштів домогосподарств є неможливим та дуже складним. Ресурсною базою для функціонування насамперед державних банків слугують кошти фізичних осіб. Досвід розвинутих країн свідчить, що роль домогосподарств є визначальною в забезпеченні економічного розвитку країни, оскільки вони є основними споживачами фінансових послуг і залишаються стабільними клієнтами фінансових установ навіть у найбільш складні періоди існування країни. При цьому актуальним для України залишається питання не лише забезпечення можливостей для домогосподарств здійснювати заощадження, але і трансформація неорганізованих тимчасово вільних обсягів фінансових ресурсів цих суб'єктів в їх організовану форму.

ВИСНОВКИ

У статті проаналізовано сучасні тенденції формування та використання заощаджень домогосподарств в Україні. Визначено, що роль цих суб'єктів господарювання є дуже важливою для формування сприятливих умов для розбудови національної економіки, її відновлення у післявоєнний період. У статті виокремлено базові перешкоди, які стримували здійснення домогосподарствами заощаджень у довоєнний період. До їх числа віднесено такі: макроекономічна нестабільність; недостатньо розвинутий фінансовий ринок особливо фондовий ринок; тіньова економіка, неформальні економічні відносини; низький рівень доходів громадян та їхня довіра до фінансових установ; фінансова грамотність, фінансова культура домогосподарств. Встановлено, що найбільш негативний вплив на формування раціональної моделі ощадної поведінки домогосподарств здійснюють процеси макроекономічної нестабільності та їхні наслідки.

Також у статті проведено аналіз наслідків впливу війни в Україні на процеси формування заощаджень домогосподарствами. Встановлено, що війна призвела до нових викликів, які сьогодні стоять перед фінансовими установами та їхніми клієнтами, і з якими ніколи не стикалися інші країни. Обґрунтовано, що процес відновлення нормальної фінансової діяльності домогосподарств у післявоєнний період буде відбуватися тривалий час, враховуючи всі негативні наслідки для економіки від повномасштабного вторгнення. З'ясовано, що таке відновлення об'єктивно необхідно для формування стабільних та сприятливих умов для довгострокового економічного розвитку України, її відбудови та модернізації.

Література:

1. Тарасенко О. О., Дубина М. В., Тарасенко А. В. Формування депозитної поведінки домогосподарств на ринку фінансових послуг. Житомир : ТОВ "Видавничий дім "Бук-Друк", 2021. 212 с.

2. Заощадження і ризику загострення боргових криз. Вересень 2023. 17 с. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/10/10/2023-PAKT-5.pdf>.
3. Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку: [монографія]. Київ: Знання, 2010. 431 с.
4. Копилов А. А. Заощаджувальна поведінка населення України в умовах економічної кризи. Науковий вісник УжНУ Серія: Економіка. 2011. Спецвипуск 33, ч. 4. С. 62–66.
5. Коцюрубенко Г. М. Фінансові ресурси домогосподарств України: формування, розподіл та використання: автореф. дис. ... канд. екон. наук / Одеський національний економічний університет. Одеса, 2014. 22 с. URL: <http://surl.li/nwrmi>
6. Кравчук Н., Луцишин О. Фінансовий ринок України під час війни: реалії функціонування. Світ фінансів. 2022. № 4 (73). С. 112—128. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1564>.
7. Мільман Л. М. Роль сектора домашніх господарств у формуванні ВВП України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: [спец.] 08.00.03 "Економіка та упр. нац. госп-вом" / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2018. 22 с. URL: <https://nubip.edu.ua/node/52253>.
8. Мітал О. Г. Заощадження домогосподарств та їх трансформація в інвестиційні ресурси. Європейський вектор економічного розвитку. 2017. № 1 (22). С. 70—78.
9. Примостка Л. О., Шевалдіна В. Г. Заощадження населення України: формування та залучення в банки: монографія. Київ: КНЕУ, 2014. 234, [6] с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32612109.pdf>.
10. Рамський А. Ю. Сутність заощаджувальних процесів домогосподарств та їхній вплив на розширене відтворення ВВП. Бізнес Інформ. 2013. № 3. С. 21—29.
11. Фінансова безпека домогосподарств в Україні: сучасні проблеми та механізм забезпечення: монографія / за заг. ред. доктора економічних наук, професора Б. І. Пшика. Львів: СПОЛОМ, 2020. 274 с. URL: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/Finansova-bezpeka.pdf>.
12. Циток Р. П. Заощадження домогосподарств як незалучений інвестиційний ресурс. Економіка та держава. 2018. № 12. С. 74—80.
13. Шаманська О. С. Фінансова поведінка домогосподарств в умовах економічних трансформацій: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2015. 22 с. URL: <http://dSPACE.wunu.edu.ua/bitstream/316497/766/1/avtoreferat.pdf>.
14. Шапошников К. С. Вплив інституційного середовища на інноваційний розвиток економіки регіону. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 29. С. 34—36.
- References:
1. Tarasenko, O.O., Dubyna, M.V., and Tarasenko, A.V. (2021), Formuvannia depozytnoi povedinky domohospodarstv na rynku finansovykh posluh [Formation of deposit behavior of households on the market of financial services], TOV "Vydavnychiy dim "Buk-Druk", Zhytomyr, Ukraine.
2. Razumkov.org (2023), "Savings and risks of worsening debt crises. September 2023", available at: <https://razumkov.org.ua/images/2023/10/10/2023-PAKT-5.pdf> (Accessed 25 Nov 2023).
3. Kizyma, T.O. (2010), Finansy domohospodarstv: suchasna paradyhma ta dominanty rozvytku [Household finances: modern paradigm and dominants of development], Znannia, Kyiv, Ukraine.
4. Kopylov, A.A. (2011), "Saving behavior of the population of Ukraine in the conditions of the economic crisis", Naukovyi visnyk UzhNU Serii: Ekonomika. vol. 33 (4), pp. 62—66.
5. Kotsiurubenko, H.M. (2014), "Financial resources of Ukrainian households: formation, distribution and use", Abstract of Ph.D. dissertation, Odessa National University of Economics, Odessa, Ukraine, available at: <http://surl.li/nwrmi> (Accessed 25 Nov 2023).
6. Kravchuk, N. and Lutsyshyn, O. (2022), "The financial market of Ukraine during the war: realities of functioning", Svit finansiv, vol. 4 (73), pp. 112—128, available at: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1564> (Accessed 25 Nov 2023).
7. Milman, L.M. (2018), "The role of the household sector in the formation of the GDP of Ukraine", Abstract of Ph.D. dissertation, N Nat. University of Bioresources and Nature Management of Ukraine, Kyiv, Ukraine, available at: <https://nubip.edu.ua/node/52253> (Accessed 25 Nov 2023).
8. Mital, O.H. (2017), "Savings of households and their transformation into investment resources", Yevropeyskyi vektor ekonomichnoho rozvytku, vol. 1 (22), pp. 70—78.
9. Prymostka L.O. and Shevaldina V.H. (2014), Zaoshchadzhennia naseleennia Ukrainy: formuvannia ta zaluchennia v banky [Savings of the population of Ukraine: formation and involvement in banks], KNEU, Kyiv, Ukraine, available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/32612109.pdf> (Accessed 25 Nov 2023).
10. Ramskyi, A.Yu. (2013), "The essence of saving processes of households and their impact on expanded reproduction of GDP", Biznes Inform, vol. 3, pp. 21—29.
11. Pshyk, B.I. (2020), Finansova bezpeka domohospodarstv v Ukraini: suchasni problemy ta mekhanizm zabezpechennia [Financial security of households in Ukraine: modern problems and mechanism of provision], SPOLOM, Lviv, Ukraine, available at: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/Finansova-bezpeka.pdf> (Accessed 25 Nov 2023).
12. Tsytok, R.P. (2018), "Household savings as an unattracted investment resource", Ekonomika ta derzhava, vol. 12, pp. 74—80.
13. Shamanska, O.S. (2015), "Financial behavior of households in the conditions of economic transformations", Abstract of Ph.D. dissertation, Ternopil National University of Economics, Ternopil, Ukraine, available at: <http://dSPACE.wunu.edu.ua/bitstream/316497/766/1/avtoreferat.pdf> (Accessed 25 Nov 2023).
14. Shaposhnikov, K.S. (2018), "The influence of the institutional environment on the innovative development of the regional economy", Prychornomorski ekonomichni studii, vol. 29, pp. 34—36.

Стаття надійшла до редакції 04.12.2023 р.